

# Commemoratio

Simon János\*

Küküllőboldogfalva

## Dr. Nagy Antal Mihály (1930–2016) lelkipásztor, teológiai tanár életútja és teológiája

**N**agy Antal Mihály református lelkipásztor, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia nyugalmazott tanára életének 86. évében, 2016. szeptember 25-én tért haza Teremtőjéhez. Megemlékezésemet hadd indítsam azzal a reménységgel, amelyről ő maga sok alkalommal tett bizonyosságot tanítványai előtt, és amelyre teológiai kérdések megvitatásakor emlékeztette őket: „Az üvegtenger partján» kapunk majd választ sok kérdésre, de egyelőre be kell érünk azzal, amit az Ige mond anélkül, hogy túllépnénk a bibliai kijelentésen.” Ő minden bizonnyal már sok kérdésére kapott választ, amikor szemtől szembe láthatta meg Urát, ahogyan biztosak lehetünk abban is, hogy sok kérdése akkorra már súlyát veszítette, hiszen a tapasztalt tanár, a mindenki Anti bácsija sokszor egészítette ki korábban említett intését azzal, hogy valószínű sok kérdésünk már nem is lesz kérdés akkor, mert eltűnik, vagy eltöri majd a nagy találkozásban.



Cserediákként ismerhettem meg a pataki alma materben. Volt valami meglepő és ugyanakkor lebilincselő abban, ahogy tanárként diákjaihoz közeledett.

---

\* Simon János (Kolozsvár, 1982) lelkipásztor a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző Karának doktorandusza. Teológiai tanulmányait a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végezte, a Sárospataki Református Teológiai Akadémián börtönlelkészi oklevelet szerzett, majd a Theologische Universiteit van de Protestantse Kerkin Nederland kampeni fakultásán végzett mesteri tanulmányokat. 2006 és 2012 között segéd- és beosztott lelkészként szolgált, jelenleg pedig Küküllőboldogfalván lelkipásztor. A büntetésétika és a relacionális etika, az egyházjog és az ekkleziológia különböző kérdéseit kutatta a Protestantse Theologische Universiteit leideni karán, majd néhány évvel később ugyanazon egyetem amszterdami és groningeni karán. Egyházjogi ismereteit a Babeş–Bolyai Tudományegyetem jogi karának hallgatójaként bővítette. Doktori kutatásában az emberi megbocsátás és exoneráció kérdéskörét vizsgálja.

Nem a katedra magasságából szólt, hanem a tapasztalt idősebb testvér, a lelki atya, a tanítványaitól is tanulni akaró nagyobb tanítvány szelíd alázatával. A pataki teológia indulása utáni években odafigyelő atyaként karolt fel sokakat, és odafigyelt diákjai lelki fejlődésére. Nem véletlen, hogy a diákok körében némelek éppen „apunak” szólították a háta mögött. Illett rá ez a bizalmas, kedveskedő szavunk.

Féléves cserediákságom, majd további három évvel megtoldott pataki tanulmányaim alatt nemegyszer kerestem meg őt kérdéseimmel. A vele folytatott beszélgetések alatt gyakran tapasztaltam, hogy már akkor is megértette mondanivalóm lényegét, amikor én még csak a bevezetőnél tartottam. Sokszor a még meg nem fogalmazott, át nem rágott vagy éppen csak érintett, de a mélyben ott lapangó kérdéseim is visszhangra leltek nála. A sokat tapasztalt lelki atya szeretetével igazította helyre olykor gyatrán megfogalmazott, máskor éretlenségemből adódóan ugyancsak éretlen vagy fiatalságomból adódóan vehemens kérdéseimet.

Nemegyszer megdöbbenett Isten Igéjéhez való ragaszkodása, és különösen az, hogy minden teológiai vagy életből vett kérdést a bibliai gyökerekhez vezetett vissza. Az Igéhez való ragaszkodása mutatkozott meg abban az igyekezetében, hogy diákjait az Ige tanulására bátorította, de abban is, hogy következetesen számon is kérte az igeversék megtanulását. Ma is fülemben cseng válasza, amit egykori diáktársamnak adott, aki némi panasszal vegyítve próbált lealkudni valamit a megtanulandó igeversék számából. A Krisztus-tanítvány felszabadult lelkületével és némi mosollyal az arcán csak ennyit mondott röviden: „Én ma is tanulom az igét. Higgyék el, szükségük lesz rá. Nem engedhetem el.”

„Kegyessége az Ige megértésének kutatásában és az imádság erőforrásainak felfedezésében kapott mindig tágasabb és tágasabb teret. Nem szűkült be abba az érzelmi gazdagságba, amely kezdetben szinte elkerülhetetlen lett volna, hanem kegyessége az ismeretben vált egyre tágasabbá, és mások számára is ajándékká.”<sup>1</sup>

Életét a Krisztusban megtalált öröm határozta meg a megtett út minden szakaszában. Ahogy lelki ikertestvére, Szathmáry Sándor emlékezik erre:

„Elmélyülten szemlélte a Krisztusban megtalált nagyszerű életlehetőségeket, és Krisztusban gyökerező kegyességében igyekezett minél többet megélni az unio mystica cum Christo gazdagságából. »Tágas térre vitt ki engem, megmentette« (Zsolt 18,20) – vallja Dáviddal együtt ő is.”<sup>2</sup>

Pákozdy László Márton hatására irányul figyelme Istennek az tulajdon népével kötött szövetségére, ami végigkísérte életét. Ugyanakkor, nem lehet elhall-

<sup>1</sup> Szathmáry Sándor: Dr. Nagy Antal Mihály professzor életútjának rövid áttekintése, teológiájának bemutatása 77. éves jubileuma alkalmával. In: *Sárospataki Füzetek*, 11. (2007/2), (9–15) 10.

<sup>2</sup> Uo.

gatni azt, hogy személyes tapasztalata, a II. világháború idején lelkébe ívódott traumaélmények is motiválták a kérdés vizsgálatában. Ő maga így vall erről:

„Emlékszem a döbbenetre, a néma csendre, amikor két zsidó osztálytársunk sárga csillaggal jelent meg az osztályban, s a még nagyobb csendre, amikor üresen maradt a padjuk, és nem jöttek többé. Még emlékszem a gettóra, a kényszermunkásokra, majd az elhagyott házakra. Nem sokat tudtunk arról, mi is történik valójában. Inkább éreztük – a szűkebb környezetemről beszélve –, hogy valami rettenetes dolog megy végbe. Örökre a lelkembe vésődött egy visszatérő álmom: vonatokat láttam, melyek tele voltak kaftános, szakállas zsidókkal, fejükön lángoló koszorúkkal. Akkor még ismeretlen volt ez a szó: holocaust.”<sup>3</sup>

Izráel és az Egyház összetartozását vallotta, mint ugyanannak a szövetségnek a részeseit. Később így írt erről:

„Izráel és az Egyház egységét nagyon szépen fejezi ki a Heidelbergi Kátéban megfogalmazott egyházfogalom. Az 54. kérdés-felelet így hangzik: »Mit hiszel a közönséges<sup>4</sup> keresztyén anyaszentegyházról? Hiszem, hogy Isten Fia a világ kezdetétől fogva annak végéig az egész emberi nemzetségből Szentlelke és igéje által az igaz hit egységében magának egy kiválasztott gyülekezetet gyűjt egybe, azt oltalmazza és megőrzi. És hiszem, hogy annak én is élő tagja vagyok, és örökké az is maradok.« (A Magyarországi Református Egyház Hitvallási Iratai. I. A Heidelbergi Káté. II. A Második Helvét Hitvallás. Budapest, 1954. 56. p.) Igaz, nem mindenki Ábrahám fia, aki Ábrahám magvából való. De igaz az is, hogy nem mindenki keresztyén, aki annak született, vagy meg van keresztelve. Ahogyan van bibliai és nem antijudaista értelemben vett lelki és testi Izráel, úgy van lelki és testi Egyház is.”<sup>5</sup>

Anti bácsi minden diákja szívébe beleírta Izráel és az Egyház összetartozásának fontosságát. Ez nála nem visszatérő motívum, újra és újra ismételt axióma volt, hanem olyan hermeneutikai kulcs, ami Isten-ismeretünkre lehet és van hatással. Emlékszem, hogy mi, teológushallgatók az elején kissé értetlenül hallgattuk az Izráel és Egyház összetartozásáról szóló bevezetőt. Minimum másodlagosnak, a 21. századtól távoli, a mi hitvilágunkat kevésbé meghatározó kérdésnek minősítettük. Amikor egyik kollégám sokunk belső gondolatának hangos tolmácsolója lett, Anti bácsi nem önérzetből fakadó ellentámadással vagy visszautasítással, hanem mélységes higgadtsággal, amolyan „nyugodt nagyapai sze-

<sup>3</sup> Nagy Antal Mihály: *Örök szövetség*. Sárospataki Református Teológiai Akadémia, Sárospatak 1997, 7.

<sup>4</sup> Az Apostoli Hitvallás ökumenikus fordítása szerint: „egyetemes”. (Megjegyzés tőlem: S. J.)

<sup>5</sup> Nagy Antal Mihály: Izráel és az egyház reménysege. In: *Parókia, a Református Portál. Publikációk*. Ld. <http://honlap.parokia.hu/publikacio/cikk/166/> (2017. okt. 21.) A közlés végén ez a megjegyzés áll az év megjelenése nélkül: „Az előadás elhangzott november 10-én a budapesti Skót Misszió református templomban.” A portál 2009. július 15-i dátum alatt is megjelentette az előadást. Ld. <https://www.parokia.hu/v/izrael-es-az-egyhazi-remenysege/>.

retettel” válaszolt. Kissé úgy, mint aki már sokadjára találkozik a kérdéssel, és mint aki már sokszor megküzdött a válaszáért, több oldalról körüljárta a kérdéskört, és azt megvizsgálta minden lehetséges szemszögből. Ugyanakkor válaszában ezen túlmenően más is volt. Benne volt a fiatal tanítványait megérteni akaró tanító nyitottsága, ahogy benne volt az idősebb tanítvány alázata is, aki tudatában van annak, hogy az általa megértett igazságok nem jogosítják fel semmiféle fölényeskedésre. És benne volt a fiatal tanítványai formálódását, hitbeli növekedését szíven hordozó, értük aggódó testvér is.

E sorokat írva, szinte filmszerűen látom magam előtt a válaszadót, amint mély beleéléssel és sugárzó szeretettel magyarázza el nekünk, a tanítványságban és teológiában „zöldfülűeknek”, hogy miért is nem sokadrangú és miért nem irreleváns Izráel és az Egyház összetartozásának kérdése. Az összetartozás kérdése azért sem lehet sokadrangú, mert meghatározhatja kapcsolatunkat Istennel. Mindennapi hitmegélésünkre is nagy kihatása lehet például annak, hogy úgy látjuk-e Istent, mint aki elvetette Izráel népét az engedetlenség miatt, vagy inkább úgy, mint aki nem vetette el a választott népet, hanem kitart mellette, miközben áldásainak áradásába bevonta a többieket is. Egyáltalán nem mindegy, hogy miként értelmezzük Isten szövetségi kapcsolatát a választott néppel. Mert az Istennek szövetségben tanúsított magatartása az ő lényét írja le, és így a személyes Istenképünkre lehet hatása. Lehet a szövetségteológia a félelem és szorongás vagy inkább a reménység forrása a szövetséget felrúgó vagy annak határait feszegető ember számára. Félelem például akkor, ha a behelyettesítés-teológia felől érkezünk, és azt látjuk, hogy Isten elengedte, vagy egyenesen eltaszította és büntetés alá helyezte hűtlen népét.<sup>6</sup> De azonnal kérdezhetjük: miért ne ismétlődhetne meg ez újra és újra? Miért ne taszíthatná el Isten újra és újra a hozzá hűtlenné lett embert?

Teljesen mást eredményez az, ha a szövetség Istenét úgy látjuk, mint aki nem hagyja ott szövetségesét még akkor sem, amikor ez jogos lenne. Ebből a kitartó, a szövetségért harcoló istenképből erő fakad a hit számára. Olyan erő, amit a reménység táplál.

„Izráel és az Egyház a »reménység népe«, és ilyen népként teszünk hitvallást – egy reménytelen vagy csalfa, vak reményt kergető világban a meg nem szégyenülő reménységről. Ez azt is jelenti, hogy az igazi, beteljesülő reménység hordozója – az ember és az emberiség nagy sorskérdései tekintetében – csak Izráel és az Egyház. [...] Amikor Izráel és az Egyház reménységéről beszélünk, s valljuk, hogy csak Izráelnek és az Egyháznak van élő, beteljesülő reménysége, ez nem jelent semmiféle bántó exkluzivitást, nem jelenti mások, más vallások kizárását, kirekesztését. Ellenkezőleg: Izráel és az Egyház reménysége kiáradó, kiterjedő, befogadó reménység. Arról van szó, mint az Ábrahámnak adott ígéret esetében: »megáldalak téged... és megáldatnak tebenned a föld minden nemzetségei«

<sup>6</sup> A behelyettesítési teológia szerint a zsidóság a Megváltó keresztre feszítése miatt vált méltatlanná arra, hogy választott népként teljesítse hivatását; ezért Isten elvetette az ő népét, és helyébe az új Izráelt, az Egyházat fogadta magához.

(1Móz 12,2.3. Rev. Károli). Úgy van ez, mint mikor az angyal meghirdette a pásztoroknak a Megváltó megszületését: »Ne féljeteK, mert íme, hirdetek nektek nagy örömet, amely az egész nép öröme lesz: Üdvözítő született ma nektek, aki az Úr Krisztus, a Dávid városában« (Lk 2,10k). A pásztoroknak hirdetett nagy öröm tehát az egész nép öröme lesz. Az angyalok serege pedig már arról énekel, hogy az egész nép öröme az egész föld, minden ember öröme lesz – lehet [...] Az az Isten akarata, hogy Izráel és az Egyház reménysége minden nép, minden ember reménysége legyen.<sup>7</sup>

Anti bácsi, Izráel és az Egyház kapcsolatának részletes kifejtésére az *Örök szövetség* című tanulmányában vállalkozott, amely több kiadást is megért. Előbb a Kálvin Kiadónál jelent meg 1995-ben, majd a teljes anyag 1997-ben a Sárospataki Református Teológiai Akadémia kiadásában, és végül az Éjféli Kiáltás Misszió kiadásában 2011-ben.

Másik jelentős művét, *Izráel történetét* a Római levél 11,26–27 alapján írta meg. Ebben amelletT érvel, hogy Izráel története Isten szabadító tettére épül. Izráel népe ezt a szabadítást újra és újra megtapasztalta, és erről bizonyosságot tett, ezért Izráel története soha nem választható külön Izráel hitvallásától, krédójától. Azaz, nem lehet Isten-tapasztalat nélküli Izráel-történetet írni, mert enélkül éppen a történetet alakító lényeg hullana ki belőle. Anti bácsi ezt úgy magyarázta egyik előadásában,<sup>8</sup> hogy a téglák közötti kötőanyag nélkül nem lenne fal, nem lenne épület, csak egy téglarakás, amely kötőanyag hiányában összedőlné a kisebb vagy nagyobb mozgatásra. Így lesz egy egésszé a bibliai teológia és Izráel története.

„Munkájának jelentőségét akkor értjük meg, ha arra figyelünk, hogy 2001-ben megjelent magyarul is az Israel Finkelstein és Neil Asher Silberstein szerzőpáros könyve, amelynek címe: *Biblia és régészet*. E mű a régészet alapján az Ószövetség történeti alapjait próbálja megrendíteni. Erre válasz a teológia oldaláról nem született egyházunkban. Nagy Antal Mihály azonban éppen erre vállalkozik, amikor a Biblia régészeti és történeti kutatásának különböző irányzatait, paradigmáit kritikai módon összevetve egy reális alternatívát kínál egy olyan régészet kontra teológia vitában, melynek megértése a keresztyén hit egzisztenciája szempontjából nélkülözhetetlen.<sup>9</sup>

Munkájának harmadik nagy területe a vallástörténet. A területen végzett kutatásait a Doktorok Kollégiuma vallástörténeti szekciójának elnökeként végezte. A más vallások vizsgálatának értelmét elsősorban a keresztyénség felől vagy a keresztyénséghez viszonyítva látta létjogosultnak. Ugyanakkor számára ez

<sup>7</sup> Nagy Antal Mihály: *Izráel és az egyház reménysége*. In: *Parókia Portál*. <http://honlap.parokia.hu/publikacio/cikk/166/> (2017. okt. 21.)

<sup>8</sup> Ez az előadás cserediákságom idején hangzott el, amelyet a teológiai hallgatóknak tartott a Sárospataki Református Teológiai Akadémián.

<sup>9</sup> Szathmáry Sándor: *Dr. Nagy Antal Mihály professzor életútjának rövid áttekintése, teológiájának bemutatása 77. éves jubileuma alkalmával*, 10–11.

nem csupán összehasonlító vallástörténet vagy összehasonlító vallástudomány, hanem inkább olyan kutatás, amelynek missziológiai célzata van. Ugyanis nekünk, keresztyéneknek egyetlen feladatunk, hogy Krisztushoz vezessük a tőle távol levőket. Mert Nagy Antal Mihály látásában

„Krisztus számunkra abszolút és egyetlen kijelentése Istennek. Lehet, hogy minden vallás csak Isten egy bizonyos valóságát ragadja meg, de Jézus a teljes Istenvalóságot hozta el, amikor azt mondta megárol: »Én vagyok az út, az igazság és az élet«. Keresztyének addig vagyunk, amíg ezt valljuk. De mivel tudjuk ezt bizonyítani? Mit mond erre a kérdésre Nagy Antal professzor? A vallástörténész itt hogyan emelkedik a vallástörténet fölé? Jézus azt mondta: a törvény és a próféták Keresztelő Jánosig voltak, onnantól kezdve Isten országa hirdettetik. Izraelen túlra tekintve így mondhatnánk: a vallás és a vallások Jézusig voltak, onnantól kezdve Isten országa érkezett el. Isten országa pedig Isten új szellemi világát, Isten új teremtetését jelenti. Ez minden vallás vége, ahol már Isten eszkatologikus királysága kezdődik. Itt már nem beszélhetünk részigazságok együtteséről, hanem az egyetlen Igazságról. Ha az Isten-megtapasztalás útjaként éljük át Krisztust, akkor ezt csakis a Szentlélek által tehetjük, aki Krisztust számunkra kibontja, és életté teszi.”<sup>10</sup>

*Az Ószövetség hermeneutikája* című doktori disszertációját 1979-ben védte meg. Átdolgozott kiadása 1996-ban jelent meg *Bibliai hermeneutika* címmel. Ebben kifejti, hogy a hermeneutikának az igehirdetésre kell néznie. A hermeneutikai munkát pedig addig kell végezni, amíg az Ige a hallgatóval találkozik. Elítéli azt a 20. században gyökeret vert tudományos módszert, amely szétszakította a bibliai hermeneutikát, és külön ószövetségi és külön újszövetségi hermeneutikát eredményezett. Meggyőződése, hogy egységes bibliai hermeneutikában kell gondolkodni még akkor is, ha a hermeneutika érzékeli és láttatja az Ó- és Újszövetség különböző szövegtechnikáit, üzenetközlés szempontjából eltérő módszereit. Dolgozatában bemutatja a történet-kritikai módszer erősségeit és gyengeségeit is. Egyik gyengeségét mindenekelőtt abban látja, hogy Izrael történetét egyfajta fejlődéstörténetként mutatja be. Önkényes próbálkozásoknak tekinti azokat az anyag- és réteg-újrarendezéseket, amelyeket a történetkritikai módszer alkalmaz. Az Ószövetség anyagát inkább sokszínű mozaikként ragadja meg, ahol minden kiemelt kocka a kép rombolásához járul hozzá, az újrarendezés pedig egy teljesen más képet eredményezne. A történetteológia a „keresztyén küldetés”, a strukturalizmus és a „vagyok” hermeneutikáját, majd a trinitárius hermeneutikát mutatja be, és rámutat ezeknek erős, illetve gyenge pontjaira. Ezután azt vizsgálja meg, hogy a profán irodalomtörténet és újkori tudományfogalom milyen hatást gyakorolt a hermeneutikára, majd pedig a barthi teológia kijelentés-hermeneutikájának nyomdokán fejti ki a Biblia magyarázásának érdekében folytatott harcot. Barth dilemmája, amely abban állt, hogy választania kellett a történetkritikai módszer és az ihletettség tana között, jó irányba dőlt el. Nagy An-

<sup>10</sup> Szathmáry Sándor: *Dr. Nagy Antal Mihály professzor életútjának rövid áttekintése, teológiájának bemutatása 77. éves jubileuma alkalmával*, 15.

tal Mihály szerint a Szentlélek fedi fel számunkra az ige értelmét, és erre Barth kellően mutatott rá.

Kutatási irányvonalának rövid bemutatása után hadd említsük meg azokat a tudományos testületeket, amelyeknek tagja volt. A Sárospataki Teológiai Akadémián végzett oktatói tevékenységéből adódó tagságain túl újraalapítója és főszerkesztője volt a *Sárospataki Füzetek* című folyóiratnak. Emellett tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Ókortörténeti Tudományos Bizottságának, az MTA II. Filozófiai és Történettudományok Osztályának, az MTA Vallástudományi Komplex Bizottságának és az MTA Miskolci Területi Bizottságának, valamint a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumának, amelyben a vallástörténeti, a névcsere után pedig a vallástudományi szekció élén elnökölt.

Teológiai tanárként a gyülekezeti szolgálatra készítette fel diákjait. Meggyőződéssel vallotta, hogy csak az lehet az ige munkása, aki kellően ismeri az ígét és azt, akire az ige mutat: Krisztust. Nem is lehetett volna ez másképp.

„Ő sohasem volt szobatudós, aki a gyülekezeti élettől függetlenül, azt mellőzve alakította ki teológiáját. Sokkal inkább teológiája a gyülekezetben bizonyult igaznak és használhatónak. Mindvégig megmaradt elsősorban is igehirdetőnek, akkor is, amikor már professzorként dolgozott.”<sup>11</sup>

Füsti-Molnár Szilveszter, a kollégájává lett tanítványa így emlékezik reá búcsúbeszédében:

„Lenyűgöző és kitörölhetetlen példa marad előttünk Isten Igéjéhez való hűsége, ahogyan a teológia tudományát művelte legfőképpen azért, mert a Szentháromság egy Isten olthatatlan szeretetének a tüze fűtötte ebben is. Generációk egyházi szolgálatra készülését indította el, és kísérte törődő szeretettel és imádságos lelkülettel.”<sup>12</sup>

A várakozás öröme hatotta át, ami nemcsak a jövő utáni sóvárgás volt, hanem a megélt jelen. Amikor egy-egy teológiai kérdésre nem volt világos igei válasz, idősebb testvérként figyelmeztetett arra, hogy veszélyes többet mondani annál, mint amit az Isten Igéje jelent ki, mint ahogyan kevesebbet mondani is lehet az. Ezért elengedhetetlennek tartotta azt, hogy diákjai kellő bibliaismeretre tegyenek szert. Nem érte be sem a minimummal, sem a középszerűvel. A legtöbb esetben inkább visszahívta diákjait egy későbbi időpontra, ha úgy ítélte meg, hogy az illető többet is kihozhatott volna magából, de ezt valamilyen oknál fogva mégsem tette meg.

<sup>11</sup> Szathmáry Sándor: *Dr. Nagy Antal Mihály professzor életútjának rövid áttekintése, teológiájának bemutatása 77. éves jubileuma alkalmával*, 15.

<sup>12</sup> Füsti-Molnár Szilveszter: A múlt jelene, a jelen emlékezete – Megemlékezés a tanítványtól. (Dr. Nagy Antal Mihály temetésén. Sárospatak, 2016. október 5.) In: *Sárospataki Füzetek*, 21 (2017/1) 125.

Tanáregyéniségéből átsugárzott az élet útját megjárta tapasztalta és alázata. Diákjai sokszor nem is annyira a tanárt, hanem inkább a lelkipásztort látták benne. Az őt jobban ismerők szerint tanáregyéniségében is jelen volt lelkipásztori személyisége, a határozott, de alázatos hangnem, a sokat tapasztalat tanítvány, a Lélekre figyelő vezető.

„Tanítványként jól tudta, hogy milyen sebezhető az emberi élet és ismeret. Sohasem csak tantárgyakat tanított, hanem minket is, a rábízottakat.”<sup>13</sup>

Több év távlatából, igehirdetői szolgálatainak határozott és alázatos hangneme jut eszembe nekem is, akárcsak Füsti-Molnár Szilveszternek:

„Azon az istentiszteleten, amelyiken ő végezte a szolgálatot, mindenki ugyanabban az élményben részesült: Isten Igéjének igazsága fénylett saját élethelyzetének példájában. A legtöbb, amit igehirdető szolgálatával munkálhat. Igehirdetése Isten el nem múló Igéje lehetett, mert azt nemcsak emberi erőre, hanem a Szentlélek Isten munkájára építette.”<sup>14</sup>

## Felhasznált irodalom

- Füsti-Molnár Szilveszter: A múlt jelene, a jelen emlékezete – Megemlékezés a tanítványtól. (Dr. Nagy Antal Mihály temetésén. Sárospatak, 2016. október 5.) In: *Sárospataki Füzetek*, 11. (2017/1) 125.
- Nagy Antal Mihály: Izráel és az egyház reménysége. In: *Parókia, a Református Portál. Publikációk*. Ld. <http://honlap.parokia.hu/publikacio/cikk/166/> (2017. okt. 21.) A közlés végén ez a megjegyzés áll az év megjelölése nélkül: „Az előadás elhangzott november 10-én a budapesti Skót Misszió református templomban.” A portál 2009. július 15-i dátum alatt is megjelentette az előadást. Ld. <https://www.parokia.hu/v/izrael-es-az-egyhazi-remenysege/>.
- Szathmáry Sándor: Dr. Nagy Antal Mihály professzor életútjának rövid áttekintése, teológiájának bemutatása 77. éves jubileuma alkalmával. In: *Sárospataki Füzetek*, 11. (2007/2), 9–15.
- Nagy Antal Mihály: *Örök szövetség*. Sárospataki Református Teológiai Akadémia, Sárospatak 1997, 7.

\* \* \*

This article remembers Rev. Antal Mihály Nagy and presents his work as a theologian. For some generations to come he will surely be remembered as the „Israel-theologian” of the Hungarian Reformed Church. As a former student of his, I remember his conviction that Israel and the Church, sharing the same covenant, are inseparable. Secondly, I remember his strong belief that a history of Israel cannot be written apart from the credo of Israel. Finally, I remember his open attitude towards his students, his clear preaching and his humble way in presenting his life-long experiences and theological explanations. The article acknowledges his deep interest in theological education and spiritual formation of his students at the Reformed Theological Academy of Sárospatak.

*Keywords:* Nagy Antal Mihály, Israel-Church relation, Sárospatak.

<sup>13</sup> Füsti-Molnár Szilveszter: *i. m.* 125.

<sup>14</sup> Uo.